

„KAN MAN EGENTLIG SKRIVE EN NEKROLOG OVER EN HUND?“

Hunden på grænsen til det menneskelige i ældreomsorgen

NETE SCHWENNESEN OG LOA KRISTINE TEGLGAARD CHRISTENSEN

Kan man egentlig skrive en nekrolog over en hund? Dette var overskriften på et indlæg, der blev bragt i en lokalavis i en provinsby i Danmark i efteråret 2020 (Moltrup 2020). Som alle andre nekrologer er den et mindeord over et liv, der er levet, og som nu er gået bort; den handler dog ikke om et menneske, men om en hund. Nekrologen fortæller om hunden Basse, som levede på et plejehjem i en lille provinsby i Danmark, og er skrevet af lederen af det lokale plejehjem, hvor Basse boede det meste af sit liv. Nekrologen beskriver hundens liv, dens samliv med plejhjemsbeboerne og dens betydning for lokalsamfundet. Således sidestilles hunden som art med mennesket, og nekrologens forfatter udfordrer hermed grænserne mellem, hvad der kan betegnes som menneskeligt og ikke-menneskeligt. På samme måde som videnskabsfilosoffen Bruno Latour argumenterer for, at nonhumane aktører også bør inddrages og indgå som deltagere i et repræsentativt demokrati (Latour 2005), insisterer plejhjemslederen på, at hunden Basse bør betragtes som en afholdt og værdifuld medborger, der – ligesom mennesket – fortjener at blive anerkendt, hyldet og mindet.

Med afsæt i et ønske om at åbne for et antropologisk forskningsfelt, som kigger nærmere på dyrs sociale betydning i ældreomsorgen, tog forfatterne på feltbesøg på det plejehjem på Fyn, hvor Basse havde boet i størstedelen af sit 11-årige liv. Nærværende artikel er skrevet på baggrund af et dagsbesøg på plejehjemmet, hvor forfatterne havde samtaler med plejhjemslederen, med plejepersonale og med beboere og deltog i det sociale liv i plejhjemmets fællesrum. Ud over disse samtaler består det empiriske materiale af et omfattende billedmateriale samt en række avisartikler om Basse, som blev bragt i lokalaviser i Basses levetid. Da forfatterne besøgte plejehjemmet, var det tre uger siden, Basse var blevet aflivet og kremeret. Alligevel var han intenst til stede i vores samtaler, hvor det var tydeligt, at både beboere og plejepersonale stadig var i sorg over at have mistet ham.

Ved at sætte fokus på, hvordan andre arter end mennesker deltager i det sociale liv og således både betinger og muliggør særlige måder at være – og blive – menneske (og dyr) på, skriver artiklen sig ind i „flerartsantropologien“ (Krøijer & Weisdorf 2021). I vores analyse undersøger vi de forskellige måder, hvorpå hunden Basse går i forbindelse med andre aktører, og hvordan det skaber nye muligheder for tilblivelse – for hunden såvel som for plejehjemsleder, beboere og frivillige, som er engageret i at drive plejehjemmet. Vi viser, hvordan hunden bevæger sig på et kontinuum mellem det menneskelige og det ikke-menneskelige, hvor den både optræder som radikalt anderledes end mennesket og som en aktør, der er i besiddelse af (ekstra-ordinære) menneskelige egenskaber. På den baggrund argumenterer vi for, at det netop er Basses særlige egenskaber som hund, som gør den i stand til at bevæge sig på grænsen til det menneskelige, og som gør den til en særdeles afholdt og værdifuld medbeboer på plejehjemmet.

Hvor er dyrene i aldringsantropologien?

Begge forfattere til nærværende artikel har de seneste 10 år været involveret i forskning og feltarbejde omhandlende ældreomsorgen i Danmark. Christensen undersøgte i sin ph.d.-afhandling, hvordan hverdagsrehabilitering, som fra slutningen af 2000'erne blev introduceret som et nyt paradigme for ældreomsorgen i Danmark, satte sig igennem i hjemmeplejen i en dansk kommune og forandrede forventninger og roller i relationen mellem de plejekrævende ældre og de sundhedsprofessionelle (Christensen 2020). Schwennesen har af flere omgange studeret, hvordan digitale teknologiers indtog i omsorgsarbejdet forandrer omsorgen og relationen mellem professionel og borger, blandt andet i forbindelse med fysisk genoptræning af ældre (Schwennesen 2019) og i kommunal demensomsorg (Schwennesen 2021). Begge forfatteres forskning bygger på et omfattende etnografisk materiale. Selvom det etnografiske feltarbejde har haft et andet fokus, har dyr (oftest hunde, men også katte, hamstere, får, heste, høns og fugle) været til stede under feltarbejdet, men kun som et usynligt bagtæppe for studierne egentlige omdrejningspunkt. Således har opmærksomheden i de etnografiske studier i høj grad været formet af den aktuelle ældrepolitiske dagsorden; en dagsorden, som i de seneste årtier har sat fokus på, hvordan vi med ny politik, teknologi og digitalisering kan gøre ældreomsorgen bedre og mere effektiv og hermed bidrage til at løse aktuelle udfordringer (se Schwennesen 2019; Leeson 2017; Grünenberg & Hillersdal 2022). Dette fokus har formet forfatterens opmærksomhed i deres feltarbejde, så noget så almindeligt som dyr og deres tilstedeværelse i ældreomsorgen er blevet udgrænset. Samtidig kan vi konstatere en stigende interesse for brug af dyr i omsorgen for ældre, og pro-

grammer og tiltag som eksempelvis Trygfondens besøgshundeprogram er blevet igangsat (besogshunde.dk) og undersøgt i kvantitative RCT-studier (Thodberg et al. 2020). Men i kontrast til et stigende antal studier, som har undersøgt ældre menneskers brug af velfærdsteknologi i den danske velfærdsstat (Ertner 2019; Kamp, Obstfelder & Andersson 2019), ses ingen danske antropologiske studier, som belyser ældre menneskers samvær med dyr.

Dette bemærkelsesværdige fravær af dyr i studier af ældreomsorg i Danmark afspejler en generel sparsom interesse for (kæle)dyr i dansk antropologi. Der er dog undtagelser. Blandt andet havde *Tidsskriftet Antropologi* nr. 33 fra 1996 fokus på antropologiske studier af menneskers forhold til dyr, og i dette temanummer behandler Ida Nicolaisen særligt hundens symbolske betydning og dens placering i den kulturelle vidensproduktion (Nicolaisen 1996:100). Som Nicolaisen fremhæver, har hunden fra tidlig tid slået tæt følge med mennesket og haft forskellige sociale betydninger. I det gamle Egypten ved vi fra Herodot, at medlemmer af den egyptiske familie kronragede sig, når deres hunde døde, hvilket var deres udtryk for at bære sorg over at have mistet et statussymbol. Hos jøderne derimod har hunden fra ældgammel tid været regnet for et urent dyr – både i *Det gamle testamente* og *Det nye testamente* omtales hunden med afsky (op.cit.102). I nyere tid ses samme variation i menneskers forhold til hunde, idet de både optræder som transportmiddel (slædehunde), sportsudøvere (væddeløbs Hunde) og delikatesse. Ligesom forfatterne til nærværende artikel undrer Nicolaisen sig over den manglende interesse for hunden i antropologiske analyser: „det er [...] kendetegnende at relativt få [antropologiske] analyser om dyrenes symbolske betydning beskæftiger sig med husdyrene. Ikke mindst menneskets ældste ven indtager en yderst beskedens plads i denne sammenhæng, et faktum, som står i skærende kontrast til hundens sociale og kulturelle betydning i mange samfund“ (ibid.).

En anden undtagelse er Tine Tjørnhøj-Thomsens analyse af, hvordan dyr – primært hunde – optræder i fortællinger om barnløshed i Danmark (Tjørnhøj-Thomsen 2006). I sin diskussion af slægtskabsforhold i Danmark viser Tjørnhøj-Thomsen, hvordan barnløses brug af analogier mellem mennesker og dyr illustrerer de forskelligartede former for forbundethed, der eksisterer mellem mennesker og dyr, og hvordan de barnløses sammenligninger mellem dyr og børn giver anledning til refleksion over, hvad det vil sige at være forbundet. Er forbundethed konstitueret af daglig social interaktion og den følelse af ansvar, gensidig afhængighed og omsorg, som det sociale samvær afstedkommer, eller gennem nedarvning af gener, som opstår gennem biologisk reproduktion? Tjørnhøj-Thomsen viser, at selvom de barnløses refleksioner giver anledning til at sammenligne forbundetheden mellem mennesker og hunde med forbundet-

heden mellem forældre og børn og på den baggrund udfordre biologiske slægtskabsforståelser, fremstår forholdet mellem forældre og biologiske børn alligevel forskelligt fra forholdet mellem hundeejere og deres hunde i de barnløses refleksioner (ibid.).

Den gensidige tilblivelse af mennesker og dyr

I den internationale litteratur er dyr ofte blevet beskrevet som en art, der står i modsætning til mennesker. Filosofer har blandt andet beskæftiget sig med spørgsmålet om, hvad der gør mennesket til netop menneske og ikke dyr (Descartes 1998). Det er i den forbindelse blevet fremhævet, at mennesket i modsætning til dyrene besidder et sprog, en eksistentiel bevidsthed og en høj intelligens (Holmberg 2019). Denne dikotomiske måde at forstå forholdet mellem dyr og mennesker på er imidlertid blevet problematiseret (Derrida & Willis 2002; Agamden 2004), og antropologiske studier har vist, hvordan dyr og mennesker er tæt forbundne, både i symbolsk og konkret forstand (Latour 2019; Kirksey & Helmreich 2010). Antropologiske studier har blandt andet fremhævet, hvordan kategorien „dyr“ dækker over en mangfoldighed af former for liv, som rummer mange forskelligartede muligheder for sameksistens med mennesker – for eksempel landbrugsdyr (Anneberg et al. 2013), opdrættede fisk (Lien 2015), forsøgsdyr (Friese & Latimer 2019) og mikrober (Evans & Lorimer 2021). Hvor tidligere antropologiske studier har været optaget af at forstå dyr som symbol og menneskeligt redskab i en større samfundsmæssig sammenhæng (Evans-Pritchard 1940), antager nyere antropologiske tilgange en mere symmetrisk relation mellem dyr og mennesker (Kirksey & Helmreich 2010). Fokus er her på, hvordan dyr og mennesker bliver til i konkrete møder, og hvordan deres sameksistens gensidigt betinger hinanden (Candea 2010). Donna Haraway har fremhævet menneskets særlige forhold til „companion species“ eller på dansk „ ledsagende arter“ (Haraway 2003) – herunder menneskets forhold til hunden som art. Haraway anskuer relationen mellem hund og menneske gennem en „evolutionsoptik“, hvor forholdet betragtes som et resultat af en domesticeringsproces, som er karakteriseret ved at være både en magt- og en omsorgsrelation. Gennem mangeårigt samliv med mennesket har hunden som art udviklet sig fra at være „vild ulv“ til at være „tamt kæledyr“, som lever og bor tæt sammen med mennesker. På samme måde har hunden – såvel som andre arter – været med til at skabe mennesket som art. Haraway forstår udviklingen af forholdet mellem menneske og hund som en effekt af en gensidig tilblivelsesproces, hvor begge parter skabes i kraft af den gensidige interaktion. Menneskets tilblivelse kan således anskues som et resultat af en vedvarende relation mellem arter eller,

som hun udtrykker det, „at være én er altid at blive til blandt mange“ (Haraway 2008:4). Filosofen Vincianne Despret har bygget videre på Haraways tanker og vist, hvordan den gensidige tilblivelse mellem mennesker og dyr har en kropslig og affektiv dimension (Despret 2004, 2021). Det er gennem den gensidige affektive tilpasning („attunement“), at der skabes nye muligheder for tilblivelse, hvilket kræver, at både dyr og menneske er åbne og modtagelige over for den andens indvirkning. Både dyr og menneske betragtes her som sociale aktører, og nye muligheder for tilblivelse opstår som en effekt af kropslig og affektiv interaktion (Despret 2004). I det følgende bygger vi videre på denne tænkning og stiller skarpt på den gensidige tilblivelse af hunden Basse og de sociale aktører, den går i forbindelse med på plejehjemmet.

Hunden som symbol på hjemlighed og familiær omsorg

Plejehjemmet Korsvang er i dag et populært og meget søgt kommunalt plejehjem. Men sådan har det ikke altid været. For 11 år siden var plejehjemmet præget af medarbejderflugt og dårligt omdømme. For at vende udviklingen blev der ansat en ny plejhjemsleder, som fik til opgave at skabe en kulturforandring. I vores samtaler med plejhjemslederen fortæller hun, hvordan hun satte sig for at skabe et plejehjem, som stod i modsætning til det bureaukratiske og institutionsprægede, hvor rigide rammer og bureaukrati var styrende for samværet og omsorgen, og hvor medicin blev brugt som løsningen på sociale problemstillinger. I stedet ønskede hun at skabe et plejehjem, som hvilede på værdier som „hjemlighed“ og „familiær og nærværende omsorg“.

I plejhjemslederens videre strategiske forandringsarbejde blev plejhjemshunden Basse helt central og fungerede som et stærkt symbol på det opgør med fortiden, som hun ønskede at igangsætte. Som plejhjemslederen skriver i nekrologen:

[Basse] var ikke bare en hund. Han var et symbol på et opgør med datidens traditionelle institutionstanke, idet vi med hans hjælp gik fra at være en institution styret af ro, renlighed og regelmæssighed til at være et hjem, hvor mange har været vant til at have dyr omkring sig. Vi blev bogstaveligt talt en familie med dyr.

Lederen taler her ind i en velkendt forståelse af institution og hjem som modsætninger. Hvor institutionen ofte associeres med det anonyme, bureaukratiske og distancerede, bliver hjemmet forbundet med det autentiske, familiære og nære (Højlund 2009). Hjemmet kommer i denne sammenhæng til at fungere som et positivt symbol (Gullestad 1989) på et godt ældreliv, hvis modsætning er det institutionsprægede. I Danmark er det at have et kæledyr tæt forbundet med at

være en familie, og mange danske hjem huser i dag ét eller flere kæledyr (Lund & Sandøe 2021). Ved at knytte fortællingen om de organisatoriske forandringer på plejehjemmet sammen med anskaffelsen af Basse blev plejehjemslederen således i stand til at kommunikere værdier om hjemlighed, nærvær og familiær omsorg. I hendes fortælling fremstår disse værdier som fundamentet i den ultimative model for ældreomsorg. Dette skal ses i lyset af, at institutionel plejehjemspraksis i de senere år har været genstand for massiv kritik i den danske offentlighed (Gjødsebøl et al. 2017), hvor flere kritiske sager om omsorgssvigt og en forrået arbejdskultur er blevet fremlagt og debatteret (Schwennesen & Madsen 2021).

Basses centrale position på plejehjemmet blev i de følgende år kommunikeret både indadtil og udadtil i organisationen. Indadtil blev Basses betydning understreget af et maleri af Basse, som hænger ved indgangspartiet til plejehjemmet sammen med portrætter af kongehusets medlemmer. Maleriet viser Basse kærligt omfavnet af en hånd, og plejehjemslederen fortæller os med et glimt i øjet, at hun synes, det er helt på sin plads, at Basse hænger der blandt kongehusets medlemmer, som hos mange af plejehjemmets beboere nyder stor respekt og har en særlig ophøjet status. Udadtil blev Basse eksponeret i den lokale presse som et symbol på den forandringsproces, som plejehjemslederen havde igangsat på Korsvang. Under overskrifter som „Glæden tilbage på Korsvang“, „Fra institution til hyggeligt hjem“, „Basse får de ældre til at droppe lykkepillerne“, „Basse spreder godt humør“, „Paradigmeskiftet Basse“ og „De fandt en ekstra pote“ blev Basses ankomst og tilstedeværelse kommunikeret til lokalsamfundet. Det er fristende her at anskue hunden Basse som et totemdyr, der markerer, at plejehjemmet Korsvang er et særligt fællesskab, som adskiller sig fra andre plejehjemsfællesskaber. Ifølge Lévi-Strauss kan totemdyr betragtes som et klassificeringsredskab, der på en gang adskiller og forener sociale grupperinger (Lévi-Strauss 1991). Selvom de færreste vil forbinde totemisme med nutidens Danmark, vil vi alligevel argumentere for, at hunden Basse kan tolkes som plejehjemmets totemdyr: I kraft af hundens kulturelle forbindelse til familiær omsorg kommunikeres, at plejehjemmet er et „rigtigt“ hjem og et familielignende fællesskab. Denne symbolske kobling virker både indadtil blandt beboere og medarbejdere, som er en del af fællesskabet, og udadtil i forhold til omverdenen. Her kommer Basse til at fremstå som en markør for institutionel forskellighed og en implicit kritik af andre plejehjemsfællesskaber, hvor det familiære og det hjemlige angiveligt er udgrænset. Basses symbolske betydning kan således ikke blot udsige noget om en intern værdimæssig forankring, men kan også bruges som indgang til at forstå centrale værdier i en mere generel social organisering – her omsorgen for plejkrævende ældre i Danmark samt de økonomiske udvekslinger og betingelser,

der er med til at opretholde den. I den danske velfærdsstat er plejehjemmet som institutionsform underlagt fritvalgsordninger og kontinuerlige offentlige tilsyn, som nødvendiggør, at institutionen hele tiden må markedsføre sig selv over for potentielle fremtidige kunder/borgere.

I markedsføringen af plejehjemmet som et sted, der står i modsætning til det institutionsprægede, er fortællingen om anskaffelsen af Basse et særdeles effektivt redskab til at „brande“ plejehjemmet som et attraktivt sted at tilbringe den sidste del af livet for de ældre i lokalbefolkningen. I den fortælling fremstår Basse som et dyr, der har en helt særlig betydning som mere og andet end det menneskelige. Det er netop i kraft af hundens særlige symbolske karakter, at den kan bruges som instrument til at skabe en fortælling om et forandret fællesskab (plejehjemmet), der hviler på værdier om „hjemlighed“ og „familiær omsorg“. I den fortælling fremtræder plejhjemslederen som en handlekraftig leder. Det er således i kraft af fortællinger om anskaffelsen af Basse, at plejhjemslederen bliver til som en leder, der kan skabe en kulturforandring af plejehjemmet, som står i modsætning til det institutionelle og bureaukratiske.

Hundens materialitet som betingelse for menneskelig tilblivelse

Vi taler med Irene, tre uger efter Basse blev aflivet. Hendes øjne løber flere gange i vand, og det er tydeligt, at hun stadig er i sorg. Indimellem tårerne smiler hun ved de minder om Basse, som samtalen vækker til live. Irene er 84 år og lider af en alvorlig lungesygdom, som giver hende lufthunger – en ofte angstfuld følelse af at mangle luft. Trods den konstante tilførsel af ilt fra et iltapparat bliver hun hurtigt udmattet, når hun bevæger sig rundt, og det var da også årsagen til, at hun for fire år siden flyttede ind på plejehjemmet. Irene fortæller, at hun bevidst søgte plejehjemmet, fordi det havde plejhjemshunden Basse som beboer. Det fandt hun særligt attraktivt, da hun så ville kunne fortsætte med leve sit hverdagsliv i selskab med en hund. Irene fortæller, at hun generelt godt kan lide dyr, men at hun i særdeleshed betragter sig selv som et „hundemenneske“. Hun foretrækker den intime og tætte forbindelse med en hund i forhold til andre kæledyr såsom katte, som hun betragter som mere selvstændige og egenrådige.

Hunden har en særlig materialitet, som skaber et særligt mulighedsrum for menneskelig tilblivelse. Familiehunden, som den optræder i Danmark anno 2022, er et resultat af et mangeårigt avlsarbejde, hvor særlige karakteristika er blevet fremavlet. Basse var af racen golden retriever, som er kendt for at være en hengiven, glad og tillidsfuld hund, der er venlig over for børn og fremmede. Racen er meget populær og bruges som familiehund i hele verden. Som det fremgår af nekrologen, var disse egenskaber også kendetegnende for Basse:

Basse var kun halvandet år gammel, da han kom til Korsvang. Dengang var han en frisk ung hund, som trods en masse god energi hurtigt tilpassede sig vores tempo, som var lidt langsommere, end hvad hans energi kunne række til. Han fik hurtigt en masse nye venner i huset og var for mange den første, man mødte, når

man kom ud fra sin lejlighed, og bedst af alt så var han altid glad for at se os, og det var gensidigt.

Basses særlige evne til at tilpasse sin adfærd til de mennesker, han var sammen med, blev understreget igen og igen af personale og beboere. De fortæller, at hvis Basse gik en tur med et menneske, der gik langsomt, ville han justere sit tempo og gå langsomt. Var han til gengæld ude at gå med et barn, ville han gå hurtigere og vildere. De fortalte også, hvordan Basse havde en helt speciel evne til at fornemme beboernes fysiske og psykiske tilstand. Det kom blandt andet til udtryk, når en beboer var døende, hvor Basse ifølge personalet typisk ville søge hen til den døende beboer og våge over ham eller hende.

Når Irene fortæller om sit forhold til Basse, understreger hun også Basses særlige evne til at tilpasse sig. Allerede på hendes første dag på plejehjemmet, fortæller hun, „kom Basse ned og hilste pænt“, og det var begyndelsen på det, hun oplevede, som en speciel relation:

Lige fra dag ét havde Basse og jeg en kemi, der passede godt sammen. Han kunne simpelthen fornemme, hvordan jeg havde det. Han kom altid lige ind og vende for at se, om alt var, som det skulle være, og så fik han en godbid. Hvis jeg havde brug for ham, var han der altid, og han lå lige ved siden af mig, når jeg ikke havde det godt. Han holdt altid øje med mig, og jeg havde fornemmelsen af, at han altid var tæt på – det var noget andet, end personalet kunne give mig. Han var der bare for mig.

Når Irene siger, at hun og Basse havde en kemi, der passede godt sammen, vidner det om, at hun oplevede deres relation som symmetrisk og gensidig. Basse omtales ikke som et anonymt dyr, men som et individ i sin egen ret, med en egen personlighed. Den symmetriske relation kommer hele tiden til udtryk, når Irene fortæller: Basse omtales aldrig som „hunden“ eller „den“, altid som „Basse“ eller „han“. Irene omtaler ham gennemgående som en ligeværdig deltager i sociale interaktioner, som da hun for eksempel siger:

Basse og jeg, vi kunne godt finde ud af at ordne verdenssituationen. (Nete: Talte du med ham?) Ja, ja. Vi havde mange hemmeligheder, og jeg vidste, det aldrig kom videre. Og så på gode dage, så grinede vi.

Vi ser her, hvordan Basse bidrager med noget særligt – fordi han er hund. Han kan noget, som rækker ud over det, menneskelige omsorgsgivere kan. Irene omtaler det som en evne til at „fornemme“, hvordan hun har det, og fortæller, hvordan Basse formår at tune sig ind på hendes kropslige signaler og respondere på dem ved for eksempel at blive liggende og holde øje med hende, når hun har det skidt. Dette giver hende tryk og lindring. Despret argumenterer for, at den

gensidige tilblivelse mellem mennesker og dyr finder sted gennem kropslig og affektiv interaktion, hvilket er betinget af, at både dyr og menneske er åbent og modtageligt over for den andens indvirkning (Despret 2004). Som Irene giver udtryk for, udviser Basse nærmest overmenneskelige evner til at tilpasse sig og til at respondere på en måde, så Irene føler sig tryk. Denne evne til at være (efter menneskelige standarder) socialt fintfølelse og fleksibel betød, at Basse *tilførte* noget ekstra, som havde stor betydning for det sociale liv på plejehjemmet. Dette ekstra var også forbundet med, at Basses tilstedeværelse skabte mulighed for, at beboere på plejehjemmet kunne optræde som aktive bidragsyder i omsorgen. Irene kommer ind på det, når hun fortæller om, hvad Basses tilstedeværelse betød for hende:

Der var jo selskab, der var ikke bare fire vægge, der var ligeglade med, om du var der eller ej, vel. Der var jo nogen. Der er nogen, der har brug for dig.

Modsat „de fire vægge“ er Basse et levende væsen, som også selv har brug for omsorg. Basse har „brug for hende“, som hun siger – for hendes opmærksomhed, selskab, klap og godbidder. Det er vigtigt for hende, fordi det betyder, at hun gør en forskel i deres relation. At hun er *nogen* i relationen til Basse.

Ud over relationen til Basse spiller relationen til personalet en central rolle i Irenes tilværelse på plejehjemmet, fordi personalet kontinuerligt varetager de mange opgaver, der er forbundet med at opretholde hendes og de andre beboeres liv og drage omsorg for dem. Selvom relationen mellem Irene og personalet utvivlsomt er gensidig og – som alle sociale relationer – konstant skabes gennem små udvekslinger af ord, blikke og berøringer, har personalet i modsætning til Basse ikke *brug* for Irene. Som beboer på et plejehjem er hendes sociale rolle i forhold til personalet overvejende defineret som *modtager* af pleje og omsorg. I forholdet til Basse bliver det til gengæld muligt for Irene og de andre beboere at træde ind i en rolle og identitet som aktive omsorgsgivere.

Talrige studier af aldring i Europa og Nordamerika har beskrevet, hvordan afhængighed generelt associeres med ubalanceret reciprocitet – med en begrænset evne til at give og gengælde. Afhængighed er generelt frygtet og undgået, fordi det at kunne klare sig selv betragtes som en forudsætning for at blive anerkendt som en fuldgyldig voksen person. Som den amerikanske antropolog Robert Murphy udtrykker det: „principper om reciprocitet er [...] grundpiller i det at være en person: at være en giver såvel som en modtager er en hjørnesten i det at være et voksent selvstændigt menneske“ (Murphy 1990:201). Derfor betyder det noget at kunne få lov til at give. Elana Buch viser i et studie af hjemmepleje i Chicago, hvordan de ældre ikke bare modtager omsorgsydelser fra deres betalte hjemmehjælpere, men også giver dem forskellige gaver tilbage i form af fritid,

penge osv., selvom det er imod reglerne (Buch 2014, 2018). Når de ældre mennesker giver noget tilbage til hjemmehjælperne, er det ikke bare med til at skabe og styrke deres indbyrdes sociale relationer, men også de ældre menneskers oplevelse af sig selv som defineret af andet og mere end deres afhængighed. Gennem gavegivning bekræfter de ældre således sig selv som socialt og moralsk duelige personer (Buch 2018:181-82). På samme måde som hjemmehjælperne i Buchs feltarbejde stiller Basse sig til rådighed for beboernes omsorgshandlinger. Gennem Basses afhængighed af beboerne får de en social rolle, som rækker ud over deres status som afhængige af hjælp. De bliver til som aktive givere og ikke kun modtagere af omsorg.

Hunden som bindeled mellem steder og aktører

På samme måde som Basse skaber mulighed for, at plejehjemsbeboere kan fremtræde som aktive omsorgsgivere, skaber Basses tilstedeværelse også mulighed for, at plejehjemmet kan blive til som et særligt sted. Formelt set er lejlighederne beboernes private hjem; beboere betaler husleje hver måned og lejer deres lejlighed af kommunen. Medmindre de er til fare for sig selv og deres omgivelser, har beboerne ret til selv at bestemme over deres eget liv i det rum. Så snart beboerne bevæger sig ud på fællesarealerne, er de ikke længere i deres private hjem, men skal indgå i et fællesskab med andre beboere og plejepersonale. Plejehjemmet er således både privat og offentligt på samme tid. I sin beskrivelse af Basse fremhæver Irene, at han plejede at lægge sig lige på tærsklen mellem hendes lejlighed og fællesarealerne: „I lejligheden kunne han kigge både ud til mig og ud til gangen. Han kunne holde øje med mig og fællesrummet.“ Van Gennep har beskrevet dørtærsklen som en „zone de marge“, en marginal eller liminal zone, hvor to distinkte territorier på én gang er adskilt og forbundet, hvilket gør den tvetydig og ambivalent (Van Gennep 2004). På et plejehjem kan en lukket dør medføre ensomhed og social isolation, mens en åben dør kan medføre, at andre mennesker overskrider grænserne til ens private sfære. Basse syntes at mediere imellem disse ekstremer. Når Basse lå på tærsklen, medierede han imellem det individuelle og det kollektive, det private og det offentlige rum. Han var en vogter, en buffer og et forbindelsesled, som på en gang beskyttede Irene og hendes private rum, men samtidig forbandt det til kollektivet. Det var, som om han afbødede den ambivalens og potentielle friktion, som dørtærsklen ifølge Van Gennep repræsenterer. Når han lå der i døren, kunne han både være der for Irene og holde øje med resten af beboerne og det øvrige sociale liv på plejehjemmet.

Basses evne til at forbinde og mediere mellem sociale verdener gjorde sig også gældende i forholdet mellem plejehjemmet og omverdenen. Som levende

væsen havde Basse for at opretholde livet behov for at få mad og blive luftet flere gange dagligt. Dette gav anledning til, at de beboere, som var godt gående, kunne lufte ham på ture i byen. Samtidig rekrutterede plejehjemslederen flere frivillige til at hjælpe med at lufte ham i hverdagen og passe ham i ferier. Det står omtalt i nekrologen, hvordan Basse var kendt af byens borgere, og en af de frivillige, som holdt ved i hele Basses levetid, fremhæves som en særligt god ven:

Basse fik også gode venner uden for huset. Han fik specielt en rigtig god ven, nemlig kommunens bedste og mest engagerede medborger, Lotte eller Garn Lotte, som mange sikkert kender fra bybilledet, da hun har en garnforretning nede i byen. Dengang for 12 år siden blev der sat en annonce i avisen, hvor vi søgte en hundeluffer. Lotte meldte sig hurtigt sammen med et par andre frivillige under fanen som hundeluffer. Men til forskel fra de andre holdt Lotte ved i alle 12 år. Lotte kom troligt hver morgen ved 8-tiden for at lufte en ventende god ven.

Ud over frivillige, som blev engageret i pasningen af Basse, tiltrak han også beboeres børnebørn og oldebørn og personalets familier, som ofte kom for at lege eller gå tur med Basse, selvom de havde fri. Han var således både den individuelle beboers hund, plejehjemmets hund og hele lokalsamfundets hund. I kraft af hans særlige evne til at skabe forbindelser mellem aktører og sociale verdener blev han en definerende og aktiv medskaber af plejehjemmet som et levende sted, der var bredt forbundet med beboere, pårørende, medarbejdere, frivillige og lokalsamfundet. Ligesom Basse fik Irene til at føle sig som *nogen* i relationen til ham, gjorde han også plejehjemmet til *et særligt sted*, som var integreret i det lokale liv. Netop en tæt tilknytning til og integration i lokalsamfundet fremhæves af meningsdannere på ældreområdet som noget, der kan forbedre livskvaliteten hos beboere på plejehjem, som ofte har levet et langt liv i et givent lokalsamfund, og som derfor har mange slægtninge, bekendtskaber og minder derfra (Holm-Rasmussen 2020). Samtidig frygter mange ældre at komme til at leve et liv på plejehjemmet i ensomhed afsondret fra samfundet (Gjødsvøl et al. 2017).

Hvem skal tage sig af Basse? Den aldrende hund og hierarkiet mellem arter

Hvor Basses kontinuerlige plejebehov på den ene side skabte mulighed for social integration og lokal forankring, skabte det også kritik og konflikt internt i institutionen. Nogle medarbejdere var kritiske i forhold til anskaffelsen af en hund og rejste spørgsmål som: „Hvem skal tage Basse med ud på daglige gåture?“, „Hvem skal fodre ham?“, „Er Basse bare en ekstra opgave?“. Da Basses behov for pleje

ændrede sig, efterhånden som han blev gammel, blev kritikken mere udtalt. De sidste år af hans liv blev han gradvist mere svag og mistede sin evne til at tilpasse sin adfærd til andre. Til sidst kunne han knap nok gå, og han kunne pludselig begynde at gå af beboere, besøgende og plejepersonale. Han begyndte at stikke af på egen hånd og kunne ikke finde hjem igen. Basse kom tilsyneladende til at lide af kognitivt dysfunktionssyndrom for hunde (CCD) – den såkaldte hundedemens, et adfærdssyndrom, der kan ramme ældre hunde og forårsage adfærdsændringer som desorientering, ændret adfærd, søvnforstyrrelser og vanskeligheder med at holde sig ren. Hvor Basse hidtil havde været i stand til at tilpasse sig mennesker, som havde lignende aldersrelaterede symptomer, var beboerne og medarbejderne ikke i stand til at imødekomme hans stigende behov for omsorg. Som en medarbejder forklarer:

Til sidst kunne vi mærke, at Basse ikke kunne holde ud at være her. Han påvirkede beboerne negativt og blev til en, der i højere grad havde brug for omsorg fra andre. Beboerne havde svært ved at se hans behov, og i stigende grad måtte vi [personalet] tage os af ham. Helt ærligt blev han mere og mere irriterende for os allesammen, og det var en skam, for det er ikke det, han skal huskes for.

Efterhånden som Basses helbred forværredes, oplevede plejepersonalet i stigende grad Basse som en belastning i deres hverdag, og de gik til lederen for at foreslå, at han blev aflivet. Et par dage efter tog plejehjemslederen Basse med hen til den lokale dyrlæge og fik ham aflivet. Hvor Basse hidtil var blevet værdsat for sine næsten hypermenneskelige egenskaber, blev det således mod slutningen af hans liv tydeligt, at han var et dyr – og ikke et menneske. Differentieringen mellem dyr og mennesker fremstår særligt tydelig, når det kommer til livets afslutning. Hvor bevarelse og forlængelse af menneskeligt liv er en værdimæssig grundsten i den danske velfærdsstat (Gjødsbøl et al. 2019), og man ifølge loven ikke må dræbe eller hjælpe mennesker til at dø, betragtes dødshjælp/aflivning som en omsorgshandling, når det drejer sig om dyr. Fortællingen om håndteringen af Basses død illustrerer således et hierarki mellem arter, når det kommer til, hvilke liv (mennesker eller dyr) der kan og bør beskyttes og forlænges. Her bliver magtforholdet mellem arterne også tydeligt, hvor den relationelle gensidighed er erstattet af en asymmetrisk relation, hvor mennesker er suveræne beslutningstagere og dyr fuldstændig er underlagt menneskers handlinger.

Hvor Basse fremstår som væsensforskellig fra mennesket ved afslutningen af livet, fremstår den til gengæld som et menneske i de rituelle handlinger, der omgiver dens begravelse. Basse blev brændt og lagt ned i en urne, som blev begravet under et æbletræ i plejehjemmets have. Som lederen forklarer, sikrede dette, at Basse altid ville være en del af plejehjemmet, da hans sjæl ville fortsæt-

te med at give liv til æblerne, sæson efter sæson. Ved begravelsen holdt lederen en tale, hvor hun takkede Basse for at have været en trofast ven for beboere, plejepersonale og frivillige i sit liv på plejehjemmet:

Basse var en unik hund med en enestående evne til at tilpasse sig ... han kunne ... rumme at være sammen med os i både glæde og sorg. Han var en trofast ven, som blev hos sine venner til det sidste. Han har sagt farvel til mange, og det er nu, vi skal sige farvel til ham. Vi takker dig for alt, hvad du har givet os. Må du få en plads i himmeriget.

Gennem de rituelle handlinger fremstår Basse som et menneske, hvilket samtidig gør det muligt for de mennesker, Basse levede sammen med, at sørge og udvise taknemmelighed for den sociale betydning, Basse havde for plejehjemmet som sted, plejehjemslederen og dets beboere.

Tilblivelser på tværs af arter: afsluttende diskussion

Vi har i denne artikel udfoldet historien om plejehjemshunden Basse og undersøgt, hvordan den går i forbindelse med andre aktører på plejehjemmet og herigennem skaber nye muligheder for tilblivelse; for hunden såvel som for plejehjemmet, plejehjemslederen, beboerne og de frivillige, som er engageret i at drive plejehjemmet. I de processer bevæger hunden sig på et kontinuum mellem det menneskelige og det ikke-menneskelige. På den ene side fremstår Basse som i besiddelse af (ekstra-ordinære) menneskelige egenskaber i det relationelle samvær med beboerne på plejehjemmet, og når den optræder som omsorgsgiver og -modtager i de ældre menneskers liv. På den anden side fremstår Basse som radikalt anderledes end mennesket, når den optræder som symbol på og instrument for strategiske forandringstiltag på plejehjemmet og ved slutningen af sit liv, hvor aldringen sætter ind, og den ikke længere kan tilpasse sig og agere omsorgsgiver i samværet med beboerne. Det er netop Basses eksistens mellem det menneskelige og det ikke-menneskelige og dens særlige egenskaber som art/hund, som gør den i stand til at bevæge sig på grænsen til det menneskelige, og som gør den til en særdeles afholdt og værdifuld medbeboer på plejehjemmet. Basses fortælling er således også en fortælling om hundens særlige materialitet og om, hvordan netop den materialitet muliggør særlige måder at blive til som menneske på. Som fortællingen viser, besidder hunden i kraft af sine fremavlede egenskaber nogle særlige karakteristika, som gør den social og tilpasningsdygtig i dens samvær med mennesker. Den skaber derfor mulighed for menneskelig tilblivelse på en helt særlig måde. Når vi diskuterer dyrs sociale betydning i ældreomsorgen, er det derfor ikke lige meget, om vi taler om en hund eller

en høne, som muliggør helt andre former for tilblivelse. I fremtidige flerarts-antropologiske studier af dyr i ældreomsorgen er det derfor vigtigt at være opmærksom på, hvordan dyrenes materialitet indvirker på de mulighedsrum for menneskelig tilblivelse, som dyret skaber.

Antropologen Mette Nordahl Svendsen har undersøgt, hvordan den samfundsmæssige håndtering af liv på grænsen til det menneskelige kan tydeliggøre samfundsmæssige forestillinger om, hvad det vil sige at være menneske og dertil knyttede normer og værdier for, hvad der betragtes som et leveværdigt og værdifuldt liv (Svendsen et al. 2018). På samme måde giver historien om Basse anledning til etisk refleksion over, hvordan vi kan drage omsorg for livet, når aldringens skrøbelighed sætter ind, og hvornår og hvordan livet kan afsluttes på en værdig måde. På trods af arternes indbyrdes forskelligheder deler dyr og mennesker det samme vilkår for det at være levende; at vi ældes over tid, og at vores liv på jorden er endeligt. På den baggrund rejser fortællingen en opmærksomhed på aldring som et fænomen, som mennesker deler med andre arter, og som afstedkommer en eksistentiel skrøbelighed. Her bliver det tydeligt, at arter knytter an til forskellige moralske forestillinger og værdier, som regulerer, hvad der betragtes som det etisk rigtige (og lovlige) at gøre, og hvad der ikke gør. Der er således ikke ligegyldigt, om hunden ontologisk set optræder som hund eller som menneske ved livets afslutning, og derved illustrerer det tydeligt, hvordan det ontologiske (det, vi antager, eksisterer) også er et politisk spørgsmål (Mol 1999). Fortællingen om Basse viser, at der, når alt kommer til alt, eksisterer et hierarki mellem arter, som træder særligt tydeligt frem ved slutningen af livets cyklus. Her har mennesker en særlig forpligtelse til at handle ansvarligt og omsorgsfuldt over for de mangfoldige former for liv, vi som mennesker lever, bliver til og bliver ældre sammen med.

Litteratur

Agamben, Giorgio

2004 The Open. Man and Animal. California: Stanford University Press.

Anneberg, Inger, Mette Vaarst & Nils Bubandt

2013 Pigs and Profits. Hybrids of Animals, Technology and Humans in Danish Industrialized Farming. *Social Anthropology* 21(4):542-59. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12049>.

Buch, Elana

2014 Troubling Gifts of Care. Vulnerable Persons and Threatening Exchanges in Chicago's Home Care Industry. *Medical Anthropology Quarterly* 28(4):599-615. <https://doi.org/10.1111/maq.12126>.

2018

Inequalities of Aging. Paradoxes of Independence in American Home Care. New York: New York University Press.

- Candea, Matei
2010 I Fell in Love with Carlos the Meerkat. Engagement and Detachment in Human-Animal Relations. *American Ethnologist* 37(2):241-58. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1425.2010.01253.x>.
- Christensen, Loa Kristine Teglgard
2020 Crafting Valued Old Lives. Quandaries in Danish Home Care. Ph.d.-afhandling. København: Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Derrida, Jacques & David Wills
2002 The Animal that therefore I am (More to Follow). *Critical inquiry* 28(2):369-418. <https://doi.org/10.1086/449046>.
- Descartes, René.
1998 Discourse on the Method. Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Ertner, Marie
2019 Enchanting, Evoking, and Affecting. The Invisible Work of Technology Implementation in Homecare. *Nordic journal of working life studies* 9(S5):33-47. <https://doi.org/10.18291/njwls.v9iS5.112690>.
- Evans, Joshua & Jamie Lorimer
2021 Taste-Shaping-Natures. Making Novel Miso with Charismatic Microbes and New Nordic Fermenters in Copenhagen. *Current Anthropology* 62(S24):S361-S375. <https://doi.org/10.1086/714851>.
- Evans-Pritchard, Edward Evan
1940 The Nuer. A Description of the Modes of Livelihood and Political Institutions of a Nilotic People. Oxford: The Clarendon Press.
- Friese, Carrie & Joanna Latimer
2019 Entanglements in Health and Well-Being. Working with Model Organisms in Biomedicine and Bioscience. *Medical Anthropology Quarterly* 33(1):120-37. <https://doi.org/10.1111/maq.12489>.
- Gjødsvøl, Iben M., Lene Koch & Mette N. Svendsen
2017 Resisting Decay. On disposal, valuation, and care in a dementia nursing home in Denmark. *Social Science & Medicine* 184: 116-123. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.05.022>
- Grünenberg, Kristina & Line Hillersdal
2022 „Den nordiske model“. Rejsende velfærdsvisioner for ældreomsorg i Danmark og Sydkorea. *Tidsskriftet Antropologi* 86:17-39.
- Gullestad, Marianne
1989 Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haraway, Donna Jeanne
2003 The Companion Species Manifesto. Dogs, People, and Significant Otherness. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Holmberg, Tora
2019 Walking, Eating, Sleeping. Rhythm Analysis of Human/Dog Intimacy. *Emotion, space and society* 31:26-31. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2019.03.002>.
- Holm-Rasmussen, Lise
2020 Giv plejehjemmet nyt liv. Tænk det sammen med børnehaven, bibliotek, café og kulturhus. *Kristeligt Dagblad* 2. juni.

- Højlund, Susanne
2009 Hjemlighed som velfærdsparadoks. Om iscenesat autenticitet i døgninstitutioner for anbragte børn. *Tidsskriftet Antropologi* 59/60:49-66.
- Kamp, Annette, Aud Obstfelder & Katarina Andersson
2019 Welfare Technologies in Care Work. *Nordic Journal of Working Life Studies* 9:1-12. <https://doi.org/10.18291/njwls.v9iS5.112692>.
- Kirksey, S. Eben & Stefan Helmreich
2010 The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology* 25(4):545-76. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1360.2010.01069.x>.
- Krøijer, Stine & Matti Weisdorf
2021 Introduktion. *Antropologien og de andre arter*. *Tidsskriftet Antropologi* 83:5-24.
- Latour, Bruno
2005 From Realpolitik to Dingpolitik, or How to Make Things Public. In: B. Latour & P. Weibel (eds): *Making Things Public. Atmospheres of Democracy*. Pp. 14-41. London: The MIT Press.
2009 Will Non-Humans be Saved? An Argument in Ecotheology. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15(3):459-75. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9655.2009.01568.x>.
- Leeson, Christina
2017 Anthropomorphic Robots on the Move. A Transformative Trajectory from Japan to Danish Healthcare. Ph.d.-afhandling. København: Institut for Antropologi, Københavns Universitet.
- Lévi-Strauss, Claude
1991 *Totemism*. London: Merlin Press.
- Lien, Marianne Elisabeth
2015 *Becoming Salmon. Aquaculture and the Domestication of a Fish*. Oakland, CA: University of California Press.
- Lund, Thomas Bøker & Peter Sandøe
2021 Resultater fra undersøgelse af danskernes hold af og tilknytning til kæle- og hobbydyr gennemført i 2021. København: Institut for Fødevarer- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet. IFRO Dokumentation nr. 2021/5.
- Mol, Annemarie
1999 Ontological Politics. A Word and Some Questions. *The sociological review* 47(1) suppl.:74-89. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1999.tb0348>.
- Moltrup, Sina
2020 Nekrolog. Kan man egentlig skrive en nekrolog over en hund? *LokalAvisen Assens*, 7. oktober:43.
- Murphy, Robert. F.
1990 *The Body Silent*. New York: W.W. Norton.
- Myers, Natasha
2015 *Rendering Life Molecular*. Durham: Duke University Press.
- Nicolaisen, Ida
1996 Vi og vore hunde. Et antropologisk perspektiv. *Tidsskriftet Antropologi* 33:99-116.

Schwennesen, Nete

2019 Surveillance Entanglements. Digital Data Flows and Ageing Bodies in Motion in the Danish Welfare State. *Anthropology and Aging*, 40(2):10-22. <https://doi.org/10.5195/aa.2019.224>.

2021 Between Repair and Bricolage. In: A. Peine, L. Neven, W. Martin & B. Marshall (eds): *Socio-Gerontechnology. Interdisciplinary Critical Studies of Ageing and Technology*. Pp. 175-88. London: Routledge.

Schwennesen, Nete & Ida Vandsøe Madsen

2021 Corona-tiden har vist os en vej til bedre ældrepleje. *Kommunal Sundhed* 11. november. <https://kommunalsundhed.dk/corona-tiden-har-vist-os-en-vej-til-bedre-aeldrepleje/>. Læst 5.09.2022.

Svendsen, Mette N. et al.

2018 A Life Worth Living. Temporality, Care, and Personhood in the Danish Welfare State. *American Ethnologist* 45(1):20-33. <https://doi.org/10.1111/amet.12596>.

Thodberg, Karen et al.

2021 Dog Visits in Nursing Homes. Increase Complexity or Keep it Simple? A Randomized Controlled Study. *PloS one* 16(5):e0251571. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251571>.

Tjørnhøj-Thomsen, Tine

2006 Slægtskab med dyr. *Tidsskriftet Antropologi* 50:51-70.

van Gennep, Arnold

2004 *The Rites of Passage*. London: Routledge.

www.besøgshunde.dk. Læst 5.09.2022.